

1918 / 2018 Dějiny a budoucnost

Karel Habsbursko-Lotrinský

1918 / 2018 Dějiny a budoucnost

Interview s Karlem Habsbursko-Lotrinským, ve kterém mluví o nebezpečí nacionalismu, významu střední Evropy a subsidiaritě.

Panevropa: Jubilejnímu roku 2018 dominuje co do závažnosti výročí 100 let od konce I. světové války, konec Habsburské monarchie, založení republiky. S číslem 8 na konci bychom však mohli spojit i jiné letopočty: 1938: „anšlus“ (připojení Rakouska k Velkoněmecké říši), 1848: revoluční rok, 1948: evropský kongres v Haagu a o 300 let dříve Vestfálský mír. To všechno byly bezpochyby události, které utvářely a měnily Evropu. Jaký význam mají tato a podobná výročí pro budoucnost?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Výročí mají v principu ten význam, že se něco naučíme z historie, že začneme uvažovat o tom, co tento letopočet znamenal ve své době, a pokusíme se z toho odvodit závěry do budoucnosti. Pozorování historie je totiž tím jediným, co nám vůbec tyto závěry dovoluje udělat. Tak dalece mají tato výročí zvláštní význam. Je však určitě jedno výročí, které v roce 2018 bude dominantní, výročí 1918/2018, kdy uplynulo 100 let od konce I. světové války. Je přesto dobré, podívat se i na ostatní výročí, abychom zkušenosti z nich získané mohli zahrnout do politického kalkulu pro budoucnost.

Panevropa: Před čtyřmi roky, u příležitosti 100. výročí začátku I. světové války, byla často kladena otázka, kdo za ni nesl vinu. Tato otázka však již byla zodpovězena. Evropa se tenkrát přímo náměsíčně, abychom navázali na knižní titul, (Náměsíčníci) hnala do něčeho, čehož vyústění přesáhlo veškeré představy. Pokud bychom měli definovat viníka, pak by to byl nacionalismus. Byl ale také vítězem Velké války?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Nacionalismus, který je obecně definován jako viník a příčina První světové války, je přirozeně tím, kdo První světovou válku přežil téměř beze škody. Za vítěze bych ho však neoznačil. Musíme však vidět, že na nacionalismu je něco, co se táhne jako rudá nit evropskými dějinami: od doby Francouzské revoluce přes První světovou válku, a pak také meziválečnou dobou, Druhou

světovou válkou a přirozeně až do dneška, protože můžeme i dnes zas a znovu vidět, že stále existuje jistá sedlina nacionalistů. Mním to opravdu v negativním smyslu. Je možno říci, že to jsou osoby, které definují samy sebe jako nadřazené svým sousedům. Tak dalece tedy můžeme konstatovat, že tato rudá nit pořád ještě existuje, a že je proto nutné studovat dějiny, abychom uvážili, kolik škod již nacionalismus napáchal, a jak bychom ho mohli v budoucnosti alespoň udržet v určitých hranicích.

Panevropa: Co by se bylo změnilo, kdyby se byla uskutečnila vize císaře Karla?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Císař Karel měl především vizi míru. Nesmíme zapomenout, že se dostal k moci v okamžiku, když už bylo přinejmenším známo, že válka je prohraná. On sám to stále znovu zdůrazňoval: „Po vstupu Ameriky do války již nebylo prakticky možno tuto válku vyhrát.“ Jeho cílem bylo dosáhnout míru s využitím všech prostředků, které měl k dispozici, míru při kterém by přirozeně zůstal zachován středoevropský prostor a kde by tím byla dána spolupráce v mnoha evropských regionech. Můžeme vyjít z toho, že kdyby toho bylo dosaženo, nebylo by nikdy došlo k hrúzám železné opony.

Panevropa: Netrvalo přece ani 20 let a Evropa byla znovu zapletena do další zničující války, přičemž i období mezi válkami neprobíhalo zrovna smířlivě. Vstup Hitlerova Německa („anšlus“) do Rakouska bezpochyby předznamenal Druhou světovou válku, i když to tenkrát dokázal nebo chtěl rozpoznat pouze málokdo. Jak spolu souvisí události let 1918 a 1938, a nemělo by se spíše mluvit o Třicetileté válce 20. století?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Způsob, jakým se různé státy staví k První a Druhé světové válce, se stát od státu liší. V německém jazykovém prostoru je obvyklé mluvit o První a Druhé světové válce, u ostatních jazykových prostorů

to není tak samozřejmé, protože ve Francii se často mluví o La Grande Guerre, čímž se sice míní První světová válka, ale někdy také celé období, které se táhne až po Druhou světovou válku. *Tady opravdu 30-ti letou válku vidíme.*

Panevropa: 1938 - připojení Rakouska k Německu („anšlus“), při kterém mnozí jásali a které celý svět s výjimkou Mexika vzal mlčky na vědomí, nechalo Rakousko zmizet z mapy světa. Pro každého Rakušana je ve smyslu nadnárodní ideje zcela jasné, že Rakousko bylo první obětí hitlerovské agresivní politiky. Politicky korektně zní dnes domluva tak, že Rakousko přitom nebylo obětí, ale spoluviníkem. Dobový svědek, jakým byl Otto Habsburský, vždycky zdůrazňoval, že Rakousko vystupovala v roli oběti. Mohl se mýlit ?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Byl dobovým svědkem, na to nesmíme zapomenout. Jako svědek byl autorizován k tomu, aby provedl skutečné posouzení této doby. Mnoho lidí z řad jeho spolupracovníků se dostalo do koncentračních táborů, a to ihned po „anšlusu“. V koncentračních táborech pak nastala zajímavá situace, protože tam byli společně věznění komunisté a monarchisté. Určitě však zažil i to, že mnoho lidí mělo vůli se postavit na odpor. V Rakousku je přirozeně určitou tradicí, že se lidé shromažďují na Heldenplatzu. Bohužel, právě tento obraz lidových mas, shromážděných na Heldenplatzu, má své místo v historickém povědomí a často vyvolává nesprávný - sice možná jen částečně - ale přesto nesprávný dojem.

Panevropa: Rok 1988 znamenal, že jed na nacionalismu slavil svůj vstup na Balkán, což pak vyústilo ve strašlivou válku. Jak můžeme v době, jako je ta naše, bojovat s nacionalismem? Jaké argumenty můžeme uvést při rozhovorech s lidmi? Na co je si přitom potřeba dát pozor?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Myslím si, že podstatným argumentem proti nacionalismu je stále znovu poukaz na to, že existují i jiné struktury. Neexistuje pouze národní stát. Při pozorování dějin musíme přece zjistit, že ve všech oblastech světa (a samozřejmě také v Evropě) nebyl národní stát vždycky dominantní. Jsou regiony, které se vyvíjely a rostly přirozeným způsobem. Pro nás také existuje přirozená evropská struktura. Evropská nadnárodní

struktura, která, pokud to tak chceme říci, znamená volné spojení států a regionů Evropy. Myslím si, že je nesmírně důležité poukázat na tento princip nadnárodního právního řádu, který se v rámci této evropské struktury objevuje zas a znovu. Historicky vzato, je to právě princip právní ideje jako základ nadnárodního právního řádu.

Panevropa: S otázkou role Rakouska v roce 1938 také velmi úzce souvisí otázka, co je to vlastně Rakousko, co to v zásadě znamená? Co Rakousko znamená pro hlavu Rakouského domu?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Rakousko přirozeně představuje stát, který pro střední Evropu znamená mnoho. Není to však Rakousko samotné, s ním to bezpochyby jsou i mnohé jiné státy. Rakousko však mělo to velké štěstí, že se jako podstatná část střední Evropy po rozdělení Evropy dostalo na svobodnou stranu Evropy a nikoliv na její stranu utiskovanou, a proto mohlo prodělat úplně jiný vývoj. Bylo by nanejvýše důležité poukázat na regionální charakter střední Evropy, lépe strukturálně pojednat a ještě více zvýraznit zvláštnosti i společné zájmy tohoto regionu.

Paneuropa: Abychom ještě prohloubili toto téma: jakou roli může a má hrát Rakousko v budoucí střední Evropě a jakou roli bude hrát střední Evropa v Evropě?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Nejprve je třeba říci, že střední Evropa je přirozeně nemyslitelná bez Rakouska. Rakousko hraje v této střední Evropě již tradiční roli. Mluvíme-li o střední Evropě, myslíme tím rozšířený prostor Podunají. Nemyslíme tím koncepci, která vidí střední Evropu jako Německo s malým červovitým výrůstkem na jihovýchodě. To není střední Evropa. Střední Evropa je strukturou vyrostlou uvnitř Evropy a sestává v mnoha regionů, které nemusí být nutně národními státy. Zde je přirozeně velký zájem o to, abychom tuto strukturu posilovali a tak mohli odpovídajícím způsobem zastupovat zájmy střední Evropy v oblasti bezpečnosti, ekonomiky, obranné techniky a v mnohých jiných.

Panevropa: V roce 1922 vznikla ve Vídni Panevropská unie, navržená Richardem Nikolausem Coudenhove-Kalergim jako reakce na zhroucení evropského prostoru v důsledku

První světové války. Je možné v této myšlence evropského společenství najít něco, co by souviselo s nadnárodními myšlenkami starého Rakouska? Nebo jinak položená otázka: mohou z rakouské ideje vzniknout koncepce, které by mohly nebo dokonce měly mít význam pro sjednocenou Evropu?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Když Richard Coudenhove-Kalergi ve 20. letech založil Panevropskou unii, učinil tak přirozeně také na základě znalosti dějin a porozumění dějinám. To znamená, že i on se pokusil přenést pozitivní zkušenosti z dějin do budoucnosti a zabudovat je co možná nejvíce do koncepce budoucí sjednocené Evropy. Jedním ze zcela podstatných aspektů je bezpochyby aspekt říšské ideje jako nadnárodního říšského uspořádání, ve kterém také viděl příklad, jak by to v budoucnosti mohlo fungovat v Evropě. Co pro něj bezpochyby mělo velký význam, byla skutečnost, jak Rakousko-Uhersko zacházelo s množstvím kultur, regionů a jazyků a dokázalo vše zvládnout velmi pozitivním způsobem, a to nejen v každodenním životě, ale také v celorepublikovém měřítku. Pomysleme přitom např. na Moravské vyrovnání. Podstatnou otázkou jistě bylo, jak vnést koncepci říšské ideje jako nadnárodního říšského pořádku do zítřejší Evropy.

Panевropa: Vratme se ještě zpátky k definici říšské myšlenky. Tento pojem je totiž do jiných jazyků nepřeložitelný. Jak by bylo možno tuto říšskou myšlenku přesně definovat v jedné nebo dvou větách?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Francouzsky by zněl doslovný překlad „idée impériale“, anglicky „imperial idea“, což by však mělo se skutečným obsahem tohoto pojmu málo společného. Říšská myšlenka jako taková znamená nadnárodní právní pořádek, který v sobě ale zároveň skrývá základní princip subsidiarity. Musíme tedy v principu vytvořit politický systém, který nefunguje „top down“ (odshora dolů), ale „bottom up“ (odspoda nahoru), systém, kde by byla politická rozhodnutí činěna co možná nejblíže těm, kterých se skutečně týkají.

Panевropa: A ještě zpátky k Panевropě a jubilejnímu roku: jaké aspekty bude Panевropa zdůrazňovat v roce 2018? Jaké jsou rozhodující komunikační cíle pro Panевropu v tomto roce?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Existuje celá řada témat, o kterých se v tomto roce musíme bavit. Možná bych měl začít s těmi, která nejsou úplně zřejmá. Když se podíváme, jak byla historicky zpracována První světová válka a jak byla se všemi svými důsledky pojednána Druhá světová válka, pak musíme zjistit, že mnohé důsledky První světové války nejsou ještě dodnes zpracovány. Jako příklad myslím na mírovou smlouvu ze Sèvres, která tehdy znamenala rozkouskování Osmanské říše. Můžeme vidět, že velmi mnoho konfliktů, které nyní zažíváme na středním východě, je možno odvodit z toho, že zde bylo tenkrát použito nesprávných měřítek. Nechtěl bych nyní tvrdit, že volám po znovuzřízení Osmanské velkoříše, je však důležité se z historie poučit o tom, že se určité struktury nesmí rušit. Islámský radikalismus je možno odvodit spíše z událostí První než Druhé světové války. Dalším poučením, které si bezpochyby můžeme vzít z První světové války, je přirozeně snaha o mírové uspořádání Evropy. Je zcela jasné, že na bázi zkušeností z První světové války byla Coudenhove-Kalergim založena i Panевropa. Navrhl její první principy ve 20. tých letech, aby ukázal, jak nutná je celoevropská spolupráce, a aby na jedné straně Evropě zajistil budoucnost ve větším světovém měřítku a na druhé straně ukázal, že to vše může fungovat pouze na základě mírového soužití a mírové spolupráce.

Panевropa: Máme rok 2018. Vidíme, že se společnost nesmírně změnila, že formy komunikace jsou úplně jiné. Jak je tuto skutečnost možno implementovat do panевropské myšlenky?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Myslím si, že je nutné zcela jasně konstatovat, že se komunikace jako taková změnila od základu. To je vidět i ve změnách, které stále znovu probíhaly v oblastech činnosti Panевropy. Na počátku byla Panевropská unie svazkem nositelů rozhodnutí. V zásadě se jednalo o elitární organizaci, ke které patřili hlavně poslanci, politici a několik průmyslníků. Panевropská unie se později vyvinula v mnohem větší, masovou organizaci. Víme však velmi dobře, že po zesílení pozice různých sociálních sítí a digitalizaci médií takováto organizační forma masových organizací již neexistuje, a že vlastní komunikace probíhá jinak. I Panевropská unie se přirozeně musí adekvátním způsobem přizpůsobit a změnit svůj způsob komunikace

tak, aby tato vedla na jedné straně k nositelům rozhodnutí, kteří by měli vědět, že stejně jako předtím existují evropské názory a hnutí, ale aby také dosáhla k zainteresovaným osobám a svým členům, kteří by měli vědět, jaká témata jsou skutečně v popředí zájmu.

Panevropa: Vycházíme-li nyní z toho, že evropské sjednocení musí podle motta „Panevropa je celá Evropa“ být volně přístupné všem evropským státům a národům, pak Evropská unie zahrnuje podstatně více národů a národnostních skupin než dřívější evropské říše. Evropská unie je nyní vybudována na bázi sjednocení a spolupráce tzv. národních států, i když přirozeně v evropském parlamentu a v evropských komisích existují i jiné prvky. Je možno Evropskou unii vybudovat podle vzoru národního státu nebo by Evropská unie měla spíše národní státy překonat ve smyslu říšské ideje?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Vyjdeme-li z toho, co si zakladatelé Evropské unie pro tuto unii představovali, vidíme přirozeně, že tam již vložili určité parametry národního státu, například princip sdílení a rozdělení moci, který byl měl být přirozeně realizován v Evropské unii. To bezpochyby nefungovalo vždy, jak je zcela jasně vidět na příkladu Rady EU - zcela se nehodí do koncepce sdílení moci, protože Rada jako taková by měla plnit funkci zhruba odpovídající druhé komoře parlamentu. Přirozeně by bylo důležité, kdybychom v Evropské unii použili jako měřítko principu subsidiarity, tak aby národní státy delegovaly své pravomoci směrem nahoru, do Evropy, ale také směrem dolů - přičemž to není míněno pejorativně - tzn. regionům a obcím. Národní státy nemusí být nutně dominantním faktorem v celkové evropské právní struktuře.

Panevropa: Na počátku prosince vystoupilo Panevropské hnutí v Generálním shromáždění s prohlášením o subsidiaritě: „Evropa musí dostat kompetence tam, kde je může dále rozvíjet - např. v oblastí vnější a bezpečnostní politiky. Zároveň však musí být znovu umožněno rozvíjet suverenitu občanů, jejich práva a zodpovědnosti. Cílem není rozsáhlý paternalistický stát blahobytu, který by se s nikým nedělil o pravomoci a všechny oblasti života reguloval pokud možno na státní úrovni, nýbrž osobní svoboda a zodpovědnost, autonomie

rodiny, svoboda vyznání, soukromého majetku, svobodné hospodářství atd. Subsidiarita tedy nepožaduje primát politiky, ale primát práva a svobody.“ Jsme dnes bezpochyby v době, ve které se reguluje příliš a příliš těsně. Člověk by někdy minil, že jak politikové, tak i občané mají strach ze svobody?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Bylo vždy snahou Panevropské unie se postarat o to, aby neprobíhala nadměrná regulace, a aby se neregulovalo vše v hospodářském nebo soukromém rámci. Každý den jsme konfrontováni s omezeními, a to tam, kde se stát svým paternalistickým způsobem domnívá, že tam musí bezpodmínečně dojít k regulaci. Bylo již několikrát požadováno, aby poslanec nebo ministr byl hodnocen podle toho, kolik zákonů zrušil, a nikoliv podle toho, kolik zákonů vytvořil. Bylo také - jistě zčásti žertem - navrženo, že by měla být výška jeho platu stanovena podle toho, kolik zákonů zrušil, aby tak usnadnil normální život. Někdy cítíme, že se vracíme zpět do doby starého Egypta, kde tenkrát dokázali číst zákony pouze medicínmani. Dnes je tomu tak, že člověk musí mít dokončené studium, aby se dokázal vyrovnat s tou záplavou zákonů. To není normální. Zákony by měly být formulovány tak, aby jim rozuměl každý.

Panevropa: Svoboda a zodpovědnost se navzájem nevylučují, nýbrž jedno podmiňuje druhé. De facto je to ale tak, že v národních státech a v celé Evropě se další rozvoj obecně pohybuje ve směru k nadměrně regulovanému a nadměrně regulujícímu státního útvaru. Jak můžeme tento vývoj zastavit? Musíme ho zastavit, jinak nás tyto zákony udusí.

Karel Habsbursko-Lotrinský: U pojmů svoboda a zodpovědnost je nadmíru důležité je znovu naplnit pozitivním obsahem, a tím také zaujmout jasné stanovisko proti poručnickovému ze strany státu. Svoboda neexistuje bez zodpovědnosti, zodpovědnost bez svobody je rovněž nemyslitelná.

Panevropa: Mnoho lidí cítí, že již nejsou v Evropě vidět nebo že nejsou dostatečně prezentováni a vydávají se cestou populismu. Jak by bylo možno posílit komunikaci s těmito lidmi, aby nepropadali populistickému jedu?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Musíme vycházet z toho, že komunikace evropských institucí je

bohužel více než nedokonalá. Bylo by nesmírně důležité poukázat na to, jaké jsou kompetence evropských institucí a co je vlastně v kompetenci národních států. A nenechat to tak, že se vše, co nefunguje, hází na Brusel, a že si vše, co funguje dobře, nárokují národní státy. Je důležité více komunikovat ohledně evropských myšlenek a struktur, aby tak pojem Evropa již neměl negativní příděch, ale dostal se zase do pozitivního kontextu.

Panevropa: Nyní se dostáváme k pojmu, který určitým způsobem souvisí s Rakouskem, a kterého se v poslední době užívá stále více, totiž k pojmu střední Evropa. Co dnes znamená střední Evropa?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Střední Evropa je bezpochyby rostlou strukturou uprostřed Evropy, která má odpovídající historické pozadí. Mluvíme o rozšířeném Podunají, kde se vyvinuly společné kulturní základy, ale kde byly zároveň zachovány různé jazyky regionů a různé kultury. To je něco, co stmeluje dohromady i v historickém měřítku, a něco, co není možno

jednoduše přejít ani u moderních státních struktur. Střední Evropa potřebuje dnes větší soudržnost, a to i v administrativní oblasti, aby mohla adekvátním způsobem vystoupit jako protiváha i proti silnějším silám v ostatních částech Evropy.

Panevropa: Jak dalece spolu souvisí pojmy střední Evropa a říšská idea?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Říšská idea jako nadnárodní právní řád je myšlenkou, kterou je třeba aplikovat na celou Evropu. A my již víme, že říšská idea nemůže existovat bez subsidiarity. To znamená, že v ní musí být obsažen také regionální duch. Jsou to právě regiony, na kterých je založena Evropa. Je to kultura těchto regionů, soudržnost těchto regionů, která ji vytváří.

Panevropa: V této souvislosti se velmi často mluví o tom, že by střední Evropa měla v rámci Evropské unie úžeji spolupracovat, a že německo-francouzské dohody nestačí. Byla by taková spolupráce ve střední Evropě možná, a existují konkrétní témata, ve kterých by měla smysl?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Dostáváme se do období, ve kterém se evropské struktury skutečně významně mění. Zažili jsme hlasování o brexitu ve Spojeném království. Vidíme, že existují regionální hnutí, která můžeme zažít například v Katalánsku, ale také skoro v každé jiné zemi Evropské unie, a vidíme proto nutnost přizpůsobit tomuto vývoji evropské struktury. Zcela podstatným krokem je, aby určitý region, vymezený svou kulturou a zeměpisnou polohou, měl také odpovídající váhu. Střední Evropa je regionem, který se skládá z různých kulturních regionů většího podunajského prostoru. Je zde celá řada společných zájmů, patrných na základě společné historie. Víme, že jsme byli vždy vstupní bránou do Evropy z jihovýchodu nebo východu. Proto je zde silná potřeba zajistit bezpečnost. Při řešení otázky uprchlických proudů se ukázalo, že ve střední Evropě existují společné zájmy, které také musí být jako takové ošetřeny. Bohužel zde musíme mluvit ještě v podmiňovacím způsobu. Střední Evropa má bezpochyby také společné hospodářské zájmy, má také společné zájmy co se týče budování dopravních cest. Tady je vzájemná spolupráce potřebná. Je podmíněna společnými kulturními

dějiny a společnými představami o světě, které také vytvářejí základní předpoklady pro úspěšnou spolupráci.

Panevropa: Má Rakousko na základě historického dědictví přímo povinnost převzít jednotící a nakonec i vedoucí roli ve střední Evropě, a jaké úkoly má v této souvislosti převzít nová spolková vláda?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Tím, že Rakousko mělo to velké štěstí, že se mohlo déle svobodně rozvíjet, připadá mu a nakonec i náleží zvláštní role ve vztahu k ostatním střeoevropským státům - tam, kde se vyskytly problémy, by mělo vystoupit jako prostředník a nabídnout pomoc. Nalézáme se v situaci, kdy se Evropa nachází v období růstu, když se podíváme na jihovýchodní Evropu, na státy, které dnes k Evropské unii nepatří. Tady může Rakousku připadnout velmi důležitá úloha.

Panevropa: Současně také zažíváme to, že hranice z roku 1989 v mnohých hlavách více či méně existuje. Je to hranice mezi Východem a Západem, která probíhá středem střední Evropy. Nepozorujeme to jen na použití pojmů, ale také např. při prosazování neb neprosazování tzv. Základních svobod Evropské unie. Vezměme si například svobodu pro ty, kteří chtějí přijmout práci. Zde se komickým způsobem rozšířil protekcionismus, který připomíná protekcionismus 20.ých let, kdy zhroucení střeoevropského vnitřního trhu podminilo vznik mnoha dalších problémů. Je to pro střední Evropu kamenem úrazu stejně jako nacionalismus?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Podíváme-li se na vývoj Evropské unie, vidíme, že z různých důvodů, ale také na základě různé geografické polohy jednotlivých zemí se tyto vyvíjejí různě rychle. Stále se mluví o „Evropě různých rychlostí“. Uvnitř Evropy vznikaly specifické spolupráce jednotlivých států, jako např. Schengenská dohoda. Věřím, že je důležité, abychom právě tyto čtyři základní svobody Evropské unie, které přece tvoří základ tohoto společenství států, uvedli v činnosti ve všech státech, a sice bez větších zásahů. To musíme samozřejmě vzít v úvahu, až dojde k rozšíření Evropské unie. Nesmíme zapomenout jedno: každé rozšíření Evropské unie znamená také rozšíření bezpečnostního prostoru Evropské

unie. Proto určitě nesmíme zavrhnout myšlenku, že Evropská unie musí být ještě větší, než je dnes.

Panevropa: V roce 1989 padla s Panevropským piknikem železná opona. Na to vznikla velmi pozitivní nálada pro uskutečnění projektu evropského sjednocení. V roce 2004 došlo k „velkému kolu“ rozšíření Unie, poté následovalo Bulharsko, Rumunsko, a s trochou zpoždění Chorvatsko. Již v roce 2003 byla jednáním v Thessaloniki poskytnuta jižní Evropě naděje na vstup do EU. Od té doby se však stalo velmi málo. Makedonský státní prezident Ivanov mluvil jednou v této souvislosti o tom, že doufá v evropeizaci Balkánu, ale místo toho se spíše bojí balkanizace Evropské unie. Neměli bychom v této otázce zintenzivnit svůj postup a jít do ofenzivy, abychom překonali tuto „únavu“ při dalším rozšiřování Unie?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Je enormně důležité poukázat na to, že Evropská Unie není Evropa. Problematické je, že při pohledu z míst mimo Evropu kladou mnozí při posuzování Evropy rovnítko mezi Evropou a Evropskou unií. To je velmi nebezpečné pro ty státy, které dnes ještě k Evropské unii nepatří. Existují přirozeně také větší státy, jako je např. Ukrajina, pro které je vztah k Evropě výjimečně důležitý. Je proto důležité, abychom téma rozšíření Evropské unie nerozdělili jednoduše do jednotlivých šuplíčků. Často je tomu bohužel tak, že mnozí evropští politikové a úředníci mluví neustále o rozšíření, ale také o prohloubení Evropské unie, a chtějí opětovně obětovat rozšíření Unie na oltář prohloubení jejích činnosti. Toto je zcela nehistorický názor, který není ve smyslu zakladatelů Evropské unie. Ti viděli hlavně potřebu rozšíření a řekli si, že musí fungovat obojí zároveň. Potřebujeme prohloubení, ale také rozšíření Evropské unie, a to jednoduše proto, abychom mohli odpovídajícím způsobem rozšířit bezpečnostní prostor Evropské unie.

Panevropa: Evropa je nepochybně větší než Evropská unie. To je výpověď, která často pochází od tzv. euroskeptiků. Budeme však tuto výpověď považovat za antitezi k Evropské unii?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Tezi, že je Evropa větší než Evropská unie, nesmíme v žádném případě považovat za antitezi k EU. Musíme vyjít z původních intencí Evropy. Otcové zakladatelé

prožili všichni Druhou a někteří z nich i První světovou válku. Viděli, kam se Evropa může zřítit, když není předem nastavena bezpečnostní závora zabraňující vzniku konfliktů v Evropě. Pro ně bylo jasné jedno: Čím větší je prostor evropského společenství, Evropské unie, tím větší je také mírový prostor v Evropě. To je přesně ten aspekt, pod kterým bychom měli posuzovat rozšíření Evropské unie. Měli bychom tento mírový prostor rozšířit.

Panevropa: Do tohoto rozšíření spadá také Bosna. Bosna sama je roztržena do mnoha entit, quasi-národů v jednom národě a můžeme u ní v každém případě mluvit o studené válce. Nemělo se tam po Daytonské mírové smlouvě působit ještě dále, aby se tato situace nějak uvolnila?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Myslím si, že Bosna je typickým příkladem, na kterém je vidět, že Evropská unie nefunguje jak by měla. Měli bychom si teď říci, že evropské společenství po konfliktu v bývalé Jugoslávii mělo zaujmout evropskou bezpečnostní pozici, a neopírat se o jistý druh amerického vojenského štítu. Byli bychom měli vyjít ze skutečného bezpečnostního konceptu pro Evropu, a to v neposlední řadě i v zájmu občanů různých národnostních skupin v Bosně.

Panevropa: Jedním z cílů sjednocení Evropy bylo přece vytvoření právní, svobodné a bezpečnostní zóny. Právě v otázce evropské bezpečnostní politiky jsme se však stěží dostali dál. Vypadá to spíše, jako by Evropa po pádu železné opony pouze zkasírovala mírové dividendy, a spolehla se plně na USA jako hlavní pilíř NATO. Mstí se námi nyní toto zanedbání?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Při pohledu na vývoj v minulých desetiletích musí být každému Evropanovi zřejmé, že jsme v oblasti bezpečnostní politiky udělali něco špatně. Nepatříme sice ve světě k těm, kteří by mohli do něčeho mluvit, s výjimkou těch případů, kdy podnikáme něco společně se Spojenými státy americkými, rozuměj s Nato. Je to velká chyba, kterou musíme napravit. Musí nám být ale jasné, že to bude něco stát. Bezpečnost se nezískává bezplatně, nikdy v historii tomu tak nebylo. Existují předlohy Nato, počítající s jistým procentem brutto příjmu jednotlivých států, které by mělo být investováno do

bezpečnosti. Co je však skutečně třeba, je vyvolat v Evropě přesvědčení, že potřebujeme evropskou bezpečnostní strukturu, která by zastupovala evropské zájmy a nikoliv nutně pouze atlantické zájmy. Evropa je větší, sahá také na jih a na východ, a podle toho musíme také provádět bezpečnostní politiku.

Panevropa: Slabost zahraniční a bezpečnostní politiky Evropy nebo EU, jak již bylo naznačeno, jsme viděli mimo jiné na Balkáně při dobovačných válkách Slobodana Miloševiče, kde nakonec rozhodly USA. Nyní vidíme tuto slabost ve válce Ruska proti Ukrajině. Jak by zde měla Evropa vystupovat, aby bylo jasné, že agrese proti státu jednoznačně evropského charakteru nebude trpěna?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Měli bychom mluvit o nutnosti stanovit určité hranice, a to hranice, které je pak třeba akceptovat. Je zcela jasné, že v případě východní Ukrajiny došlo k narušení hranice, která nebyla garantovaná pouze západními státy, ale také Ruskem. Musíme zde také naše východní sousedy, musíme Rusko upozornit na to, že existují určitá pravidla, která je zapotřebí dodržovat, pokud chtějí být rovnocennými členy společenství států. Platí to zejména tehdy, když se to týká bezpečnostních zájmů sousedů, jako je tomu v případě Ukrajiny.

Panevropa: Slabost EU se neukazuje pouze ve válce na východě, ale také ve velmi obratně a strategicky organizované dezinformační kampani z Moskvy. Vrací se nám tady snad studená válka?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Na jedné z posledních bezpečnostních konferencí v Mnichově byl přítomen ruský ministr zahraničí Lavrov. Byla mu tam položena stejná otázka, jak by se postavil k situaci budoucí Studené války. On na to odpověděl, že si musíme být jasně vědomi toho, že už ve studené válce jsme. Válka informatiků, válka, která se vede prostřednictvím internetu, je také konfliktem, který nesmíme podcenit. Viděli jsme následky tohoto válečného jednání (jinak to není možno nazvat) Ruska proti Estonsku, když ruská strana vypnula všechny internetové servery v Estonsku. Musíme si být této hrozby vědomi, a přijmout v evropském měřítku odpovídající opatření.

Panevropa: Otázkou je, jak budeme reagovat

na takovouto dezinformační kampaň. Liberální stát bude přece těžko posílat do světa svou propagandu. Měl by spíše operovat s fakty.

Karel Habsbursko-Lotrinský: Existuje zásadní princip, podle kterého by se nemělo postupovat proti protivníkově plánu bez existence plánu vlastního. To znamená, že bychom měli mít na naší straně plán, jak je možno proti něčemu takovému zasáhnout, i když si přirozeně přeji, aby se tento plán pohyboval na principech právní státnosti a na úrovni faktů. Žádný plán však v současné době nemáme, a proto by bylo nutné ho vypracovat, abychom mohli provozovat rozumnou bezpečnostní politiku.

Panevropa: Ještě zpátky k Ukrajině. Tato země je jednoznačně evropská, a je předmětem tzv. politiky východních sousedů. Politika sousedů EU je nástrojem užší spolupráce, tato politika však rozhodně vylučuje vstup do Evropské unie. Neměli bychom to změnit a otevřít pro země jednoznačně evropského charakteru, jako je Ukrajina, Moldavsko nebo i Gruzie perspektivu vstupu? To přece neznamená, že by měly vstoupit do EU už zítra.

Karel Habsbursko-Lotrinský: Evropská unie přece nese jméno unie evropských států. To znamená: Měla by vlastně obsáhnout celou Evropu. Přitom by bylo nutné otevřít těm státům, které ještě k Evropské unii nepatří, perspektivu vstupu. Přitom však není nutné používat neokolonialistických měřítek, kde bychom pro ně již na začátku nastavili pravidla a vysvětlili jim, jestli jsou či nejsou Evropany. Věříme také na jiný princip, na právo sebeurčení národů. Pokud budeme brát právo sebeurčení národů vážně, musíme dát těmto státům možnost prodělat vývoj, který je pak zavede i do Evropské unie.

Panevropa: Zůstaňme ještě u Ukrajiny, která je důležitým příkladem toho, co by měla znamenat Evropa. Pomysleme na tzv. „evromajdan“, který je na samotné Ukrajině nazýván „revolucí důstojnosti“, kde mladí lidé, a nejen ti, povstali proti zpátečnické politice prezidenta, která by byla znamenala připoutat zemi opět silněji k Moskvě. Nyní je u nás, v západních střeoevropských zemích, mnoho lidí, kteří říkají no jo, co je ale ta Ukrajina jiného než přívěsek Moskvy, přece vždycky patřili k Rusku, a Krym tam patřil také. Je tato teze udržitelná?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Ukrajina je většinou lidmi, kteří ji neznají, posuzována úplně špatně, protože ti vždycky vycházejí z nesprávného historického předpokladu, podle kterého byla Ukrajina vždy součástí Ruska. To je prostě a jednoduše historicky nesprávné, a sice nezávisle na tom, jak daleko se vrátíme do historie. Otázkou není, že byla po několik desetiletí součástí většího Sovětského svazu. Kdo však dnes cestuje po Ukrajině, kde mluví s jejími obyvateli, kdo vidí, jaké hodnotové představy Ukrajinu skutečně charakterizují, ten také zcela určitě ví, že se zde o Rusko nejedná. Na západě Ukrajiny tomu bezpochyby tak je a to v neposlední řadě v důsledku historie, která západ Ukrajiny spojuje s Rakouskem. Vidíme to také na její architektuře. Východ Ukrajiny je sice oblastí, kde se mluví rusky, která je však navzdory tomu nepochybně ukrajinská. Mou mateřskou řečí je němčina, ale to mne ještě nečiní Němcem, jsem Rakušan. Tak je to třeba vidět i tam. I když se tam mluví rusky, nedělá to z těch lidí automaticky Rusy - jsou Ukrajinci, Ukrajinci také zůstanou.

Panevropa: Otto Habsburský mnohokrát poukázal ve svých projevech na to, že pokud budou v Královci a Podněstří stát ruské jednotky, je to příprava k tomu, aby bylo možno vzít Ukrajinu při útoku do kleští. Když se dnes podíváme na situaci na Ukrajině, měl zde asi pravdu.

Karel Habsbursko-Lotrinský: Podíváme-li se na strategickou situaci, musíme přirozeně zjistit, že přítomnost Ruska v Podněstří na jedné straně a v Královci na straně druhé představuje přirozeně hrozbu pro Ukrajinu, ale samozřejmě také pro Bělorusko. Tam to také tak cítí, zvláště když agrese na východě země a také samozřejmě na jihu na Krymu probíhá tak, jako se to skutečně dnes děje.

Panevropa: V souvislosti s výše citovanými názory lidí, kteří si myslí, že Ukrajina je stále ještě částí Ruska, existují u některých politických sil ve střední a západní Evropě (nechtěl bych nyní žádnou z nich jmenovat) zvláštní politické představy, podle kterých bychom měli uzavřít partnerství s Ruskem, abychom se vyvázali z transatlantického partnerství s USA. Vtipné je na tom to, že každý věří, že by partnerství s Ruskem měla uzavřít právě jeho země, aby tak byla nějakou formou méně závislá na „zlých

Američanech“, kteří vše kontrolují. Jak dalece je třeba tuto tezi brát vážně?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Vidíme, že tato teze sblížení se s Ruskem je obhajována v mnoha zemích a mnoha stranách západoevropských zemí. Věřím však, že když se na to celé podíváme seriózně a začneme si klást otázky po základních hodnotách - otázku, jak se Rusko staví např. k otázce práva na sebeurčení, k otázkám demokracie a k otázkám, které jsou základem naší státnosti, potom uvidíme, že Rusko v současné době bezpochyby není politickým partnerem pro Evropu. To je věc k politování, my všichni bychom si přáli, aby existovalo lepší partnerství, ale to je třeba vybudovat na stejných hodnotových představách.

Panevropa: Zůstaňme ještě u těchto politických kruhů. Jsou to stejní lidé, kteří tvrdí, že bylo v období 1989/90 s Moskvou dohodnuto, že se Nato nebude rozšiřovat na východ. Co to svědčí o politickém porozumění těchto lidí? Znamenalo by to, že se Německo a Moskva domluví, do jakých vojenských spolků smí vstoupit Polsko a pobaltské státy.

Karel Habsbursko-Lotrinský: Nejdříve musím konstatovat, že tvrzení o této dohodě, které se údajně zakládá na rozhovorech dva plus čtyři, je jednoznačně nepravdivé. Nikdy totiž neexistovalo. Dohoda této důležitosti by musela být uzavřena také písemnou formou, a k tomu neexistuje žádná dokumentace. Je ale také třeba konstatovat, že nemáme právo se dnes v nekoloniálním stylu obrátit k východoevropským zemím, abychom jim předepisovali, jaká partnerství mohou uzavřít a jaká ne. Je zcela nemožné, abychom dnes nějakým východoevropskému státu řekli, že se nemůže a nesmí stát členem Evropské unie. Máme v Evropské unii zcela jasný katalog, kde jsou udána kritéria přijetí. Pokud nějaká země tato kritéria splňuje, může se stát členem, nezávisle na to tom, jestli se předtím konaly odpovídající pohovory nebo ne. To je myslím jedna z velkých výhod, která existuje v Evropské unii.

Panevropa: Když vycházíme z předtím citovaných kruhů a mluvíme s nimi o Ukrajině, o nutné evropské perspektivě pro Ukrajinu, potom je vždy znovu zmiňováno Rusko. Nyní je jasné, že se Rusko v současné politické situaci může stát jen stěží partnerem pro Evropskou

unii a pro naši společnost hodnot. Politická situace se však může od základů změnit. Jak evropské je Rusko?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Kdo cestuje speciálně po západě Ruska a jede např. do Petrohradu, a přitom by tvrdil, že není v Evropě, bylo by to úplně nesprávně. Je zcela jasné, že zde jsou velmi silné evropské znaky. Co však nesmíme zapomenout, když se díváme na dějiny Ruska, je to, že Rusko je na větší části svého území ještě koloniální říší. Není to ruské obyvatelstvo, které ve středu a na východě Ruska reprezentuje většinu. Dojde tam ještě k velkým potížím, které jsme my již překonali dekolonizací.

Panevropa: Vraťme se ještě jednou k Evropské unii a jejímu dnešnímu stavu. Faktem je, že se v politických diskuzích objevují mnohé pochyby o smysluplnosti tohoto evropského sjednocení. Faktem je také, že je Evropská unie právem vnímána jako byrokratická, ale není to proto, že by Evropská unie byla byrokratická sama o sobě, nýbrž proto, že byrokratické jsou již samotné národní státy. Když se pak dospěje k dohodě o harmonizaci zákonů, je logické, že na jednu byrokracii se nabalí ještě další. Nepřesunuli jsme příliš mnoho záležitostí zcela jednoduše na evropskou úroveň a neměli bychom tuto evropskou úroveň omezit na těch několik málo kompetencí, které tam byly umístěny smysluplně? Které by to pak byly?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Když se podíváme na byrokratizaci Evropské unie, dostáváme se přirozeně znovu k tomu, že princip subsidiarity je jedním z podstatných principů, které by tu měly být použity, aby se ukázalo, kde leží skutečné kompetence Evropy. Byla kdysi doba, kdy se říkalo, že existují pouze čtyři velké oblasti, ve kterých má být tehdejší Evropské společenství aktivní. Přitom se jednalo o zahraniční politiku, o bezpečnostní politiku, o zemědělskou politiku, kterou ale musíme vidět jako součást bezpečnostní politiky, a o politiku ochrany životního prostředí. Nesmíme zapomenout, že Evropské společenství vzniklo na základě potřeby zajištění bezpečnosti.

Panevropa: Často si musíme položit otázku, jestli je vůbec zapotřebí nějaká regulace, a to nejen na evropské úrovni, ale také na úrovni národních států.

Karel Habsbursko-Lotrinský: To vede zase zpět k principu subsidiarity.

Panevropa: Na evropské úrovni máme sít institucí, to znamená Radu, Parlament a Komisi. Máme smlouvu z Lisabonu, poslední velkou formální smlouvu, která měla posílit Evropský parlament. Tato smlouva však de facto vytvořila novou patovou situaci, protože zde byl sice formálně posílen Evropský parlament, ve skutečnosti to však byla Rada. Tady není něco dobře. Kde bychom nyní museli zatlačit, aby tato konstrukce byla lépe vyrovnaná a mohla tak lépe fungovat?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Když se podíváme na evropské instituce, potom jasně uvidíme, že některé uvažují evropsky a některé myslí a rozhodují právě jen na úrovni národních států. Musíme také vidět, že Parlament myslí určitě evropsky, stejně jako Komise. Hlavní problém je s Radou, kde se uvažuje v intencích menších národních států. Parlamentní systém nám ukázal, že je smysluplné mít dvoukomorový parlament. To by bylo bezpochyby nutné i na evropské úrovni. V současné době je tento prvek druhé komory, Rada, nadhodnocen, protože má příliš mnoho kompetencí.

Panevropa: Často bývá kladeno rovnítko mezi Evropskou unií a Evropou. Je to přípustné?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Evropa je větší než Evropská unie. Existuje řada států, zvláště ve střední a východní Evropě, které k této unii ještě nepatří. Pro nás je důležité, abychom všem těmto státům dali možnost využít svého práva na sebeurčení, možnost se prohlásit samy za evropské státy, a abychom jim otevřeli cestu do Evropské unie.

Panevropa: Jak se Evropská unie postará o to, aby Evropané byli hrdí na to, že jsou Evropany?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Evropa je dnes jedinou strukturou, která nás může skutečně ochránit před zhoubným nacionalismem. Proto je však nutné, abychom si Evropu znovu spojovali s pozitivními emocemi. Po Druhé světové válce bylo jednoduché vidět Evropu pozitivně. Dnes Evropa pokrývá mnoho oblastí, kde působí pozitivně, ale pozitivní emoce již chybějí. Je to pro nás důležité, prezentovat ji jako něco pozitivního, a to ona ve skutečnosti také je.

Panevropa: Kde, na jedné straně, se nachází největší nebezpečí pro Evropu, a co je na straně druhé pro Evropu nadějí do budoucnosti?

Karel Habsbursko-Lotrinský: Největší nebezpečí pro Evropu je bezpochyby znovuoživení nacionalismu, kdy by nacionalistický duch byl schopen tento kontinent uvrhnout znovu do katastrofy, tak jako to již dokázal v uplynulých 200 letech. Co bych Evropě přál, by bylo uvedení principu subsidiarity do praxe, a to, aby evropské instituce byly uspořádány podle tohoto principu - aby bylo vidět, že vydávají skutečně jen ta rozhodnutí, která jsou relevantní výlučně na evropské úrovni, a většina rozhodnutí aby byla učiněna co možná nejbližše těm, kterých se budou týkat. To je pro mne Evropa.

Řeč o budoucnosti Evropy

kteřou pronesl Karel Habsburský 17. dubna 2018 ve Vídni za přítomnosti ministryně zahraničí Rakouské republiky a dalších významných hostů. Součástí programu setkání byl i krátký film, věnovaný výročí 1918-2018.

Vážená paní ministryně zahraničí, vážené dámy a pánové,

chtěl bych Vám, vážená paní ministryně zahraničí, srdečně poděkovat za Vaše slova. Je velmi osvěžující, že jeden z nejdůležitějších zástupců Rakouska chápe dějiny Evropy ve správném historickém kontextu. Zvláště mne těší, že jste zmínila rok 1648 - Vestfálský mír - který můžeme považovat takřka za přechod od posledních pozůstatků vrcholného a pozdního středověku do naší doby. Používám ho jako příklad pokaždé, když se dívám na konflikty na Blízkém východě až po Afghánistán, které také trvají již 30 let. Jsem přesvědčen, že právě Vy ve Vaší společenské pozici to dokážete velmi dobře ocenit. Jedná se zde totiž o podobný regionální konflikt, jako tomu bylo v případě Třicetileté války, a proto čekám s velkým zájmem na to, kdo pro tuto oblast převezme roli Holandska. Holandsko sice stálo ve Třicetileté válce na straně protestantů, ale bylo absolutně pragmatické. Uvědomili si totiž, že válka je něco špatného a že je na čase, aby se konečně na základě různých smluv pokusili nastolit mír. Doufám, že v průběhu příštích let budeme moci v této nepředstavitelně problematické krizové oblasti Blízkého východu pozorovat podobnou iniciativu, jako tomu bylo u Vestfálského míru. Jsem za to neobyčejně vděčen, protože vím přesně, jak důležitá je i pro tuto oblast historická myšlenka a správný vztah k historii.

Dnešek má samozřejmě co do činění s rokem 1918. Výročí a památné roky nás vždycky přimějí k tomu, abychom začali přemýšlet, jaké poučení bychom si mohli vzít z dějin. Víme všichni dobře, že dějiny jsou naším učitelem, kterému však bohužel nasloucháme pouze zřídka.

Chtěl bych však zmínit hned na začátku, poté co se ve filmu objevil několikrát můj otec Otto Habsburský, že právě on při každé příležitostné akci, při téměř každé ze svých přednášek, stále opakoval větu, která se stala téměř jeho

mottem: Ten, kdo neví, odkud přišel, ten také neví, kam jde, protože neví, kde je. Toto určení správné polohy jak v časovém tak i v zeměpisném smyslu pro něj mělo zcela zvláštní význam. Letošní vzpomínkový rok je přirozeně zvláště vhodný k tomu, abychom využili historických zkušeností k výhledu do budoucnosti.

Roku 2018 především dominuje výročí 100 let od konce První světové války. Mohli bychom však uvést celou řadu výročí s osmičkou na konci - počínaje Vestfálským mírem v roce 1648 přes revoluci roku 1848 nebo rok 1968. Tento rok neznamena pouze vpád vojsk SSSR do ČSSR, ale symbolizuje také protestní hnutí, které se dodnes nazývá „hnutí roku 1968“.

Mnozí nazývají tyto události revolucí - tato revoluce však začala rychle požírat své děti. Osmašedesátníci totiž vystoupili s požadavkem revolty proti státu. Ve skutečnosti však žádná generace nevstoupila do státních služeb tak bezpodmínečně, jako tomu bylo právě u Osmašedesátníků. Pochod různými institucemi byl asi jedním z nejvíce byrokratických a etati-stických manévřů, které kdy historie viděla. Nešlo pouze o „pochod institucemi“, ale také o vytvoření mnoha nových byrokratických a centralistických institucí. O 50 let později lidé pořád věří, že hnutí roku 1968 bylo bojem za svobodu. Opak je pravdou. Rok 1968 totiž stvořil byrokracii a centralismus. Byrokracie a centralismus jsou blíženci, kteří směřují přímo ke ztrátě svobody. Sympatie tohoto hnutí pro tyrany jako byl Mao, Pol Pot nebo Fidel Castro a pro jejich pochopy jsou evidentní.

Je zde však ještě jedno výročí, o kterém bych se rád zmínil, protože má pro nás velkou důležitost, a protože leží relativně blízko dnešnímu datu (pozn.: psáno v dubnu 2018): před 800 lety, 1. května 1218, se narodil Rudolf I., s nímž o 60 let později v bitvě u Suchých Krut a Jedenspeigen začala historie Habsburské říše a tím také historie střední Evropy.

Rok 1918, konec První světové války, byl přelomovým rokem pro Evropu a pravděpodobně také pro světovou politiku. Do této doby existoval evropský řád a světová politika byla identická s politikou evropských velmocí. V roce 1918 se stalo to, na co by žádný z tehdejších vůdčích politiků v žádném ze zúčastněných států nebyl nikdy pomyslel. Rok 1918 přinesl zánik říší, které měly přímo či nepřímo co do činění s Evropou. Čtyři z těchto říší byly zničeny bezprostředně v důsledku válečných událostí, britské impérium sice existovalo dále, ale vstoupilo už na cestu vedoucí ke svému zániku. Na území těchto bývalých říší ovšem vznikly mnohé diktatury a totalitní systémy.

Ve střední Evropě byl rozkouskovan kulturní prostor, který srůstal dohromady po staletí. K veslu se dostal nacionalismus. Žádný z nových národních států však nedokázal splnit nároky na národní stát kladené. Každý z nových států měl totiž své národnostní skupiny, které náležely jinému jazykovému společenství.

Rozkouskovan nebyl pouze kulturní prostor, ale také prostor hospodářský. Všechny tyto malé státy se pokoušely řešit své problémy politikou oddělených trhů, protekcionismem a nacionalismem, ve skutečnosti je tím ale jen zhoršovaly.

Poučení z dějinného zlomu v roce 1918 si vzali pouze málokterí. Jedním z těch, kdo správně interpretovali tento dějinný zlom, byl Richard Coudenhove-Kalergi, který v roce 1922 uveřejnil svoji koncepci Panevropy. Podle jeho velmi srozumitelné analýzy se Evropa, roztržštěná do malých států, stane hračkou mimoevropských velmocí - zde jmenoval Rusko a USA - a protekcionalistická politika zde může ještě více uškodit. Evropa proto musí najít cestu ke sjednocení, jinak by byla vržena do další katastrofické války. Dnes víme, jak jasnozřivá byla jeho analýza z 20. let, a co potom následovalo.

Není to náhodou, že myšlenka Panevropy vzala svůj počátek v Rakousku. Tam totiž ještě existovala elita, která smýšlela a působila ve smyslu nadnárodní myšlenky. Není také náhodou, že tehdejší rakouská vláda Panevropskou unii masivně podporovala. Zejména při převzetí moci nacionálními socialisty v Německu se jasně ukázalo, že se Rakousko ocitlo v klíčové

pozici pro další vývoj Evropy. Jen málokdo dokázal pochopit, že to byla anexa Rakouska Hitlerovským Německem, která přímo vedla ke Druhé světové válce. Za počátek Druhé světové války - pokud zde nemluvíme o 30leté válce ve 20. století, která začala v roce 1914 a skončila teprve v roce 1945 - tedy musíme považovat datum 12. března 1938.

Idea evropského sjednocení dostala reálnou šanci na realizaci teprve na troskách z této 30leté války 20. století. To však platilo pouze pro západní část kontinentu, protože jeho východní část byla uzavřena v sovětském vězení a oddělena od západu železnou oponou.

Co bylo hlavní myšlenkou evropského sjednocení? Se sjednocením Evropy se nezačalo proto, aby byly sjednoceny daně a Evropa se stala zónou vysokých daní, která by nečlenům zakazovala, aby se stali daňovými ráji. Kdo by chtěl přeměnit svou zemi v pustinu? Jádrem myšlenky evropského sjednocení je vytvoření společné zóny svobody, bezpečnosti a práva.

Na počátku evropského sjednocení byla bezpečnostní politika, která se také stala jeho základem. Myslím si, že se často málo mluví o tom, že základní myšlenkou otců-zakladatelů Evropské unie byl vznik rozsáhlého bezpečnostního prostoru, ale že ho na konci Druhé světové války vzhledem k tehdejší situaci v Německu nebylo z vojenských a politických ještě možné vytvořit. Proto si byli vědomi toho, že je nutné sjednotit tento prostor nejdříve v rovině hospodářské, s tím, že vznik politických a bezpečnostně-politických institucí bude následovat později. Z historie víme, že to v mnoha případech fungovalo velice dobře, a že tento myšlenkový předpoklad byl správný. Víme však také, že to fungovalo pouze v západní Evropě.

Věřili jsme, že v Evropě bude natrvalo bezpečno. To se však již v roce 1991, na začátku dobovačných válek diktátora Slobodana Miloševiče, ukázalo jako mylný předpoklad. Přesto byly kapacity evropských obranných sil masivně zredukovány. Argumentem pro to bylo mj. i to, že bychom byli varováni nejméně deset let dopředu, než by došlo k novým krizím nebo dokonce válkám.

Armádu můžeme zničit v poměrně krátké době, ale trvá desetiletí, než ji zase vybudujeme.

Žádný z expertů, kteří mluvili o rozběhové době deseti let, nepředvídal nástup „zelených mužičků“ na Krymu.

Evropa se nechala úplně překvapit uprchlickou krizí, protože odmítala uznat všechny její předzvěsti, a činí tak dosud. Kdo se zabývá studiem tohoto tématu, tomu je jasné, že jsme dosud zažili pouze homeopatickou dávku toho, co ještě přijde. Uvažte prosím např. situaci v Egyptě. Pokud tam dojde k politické změně, budeme tu mít najednou skupinu pěti, šesti milionů křesťanů, kteří budou muset tuto zemi opustit. A můžeme si být jisti tím, že nezaklepají na dveře v sousední zemi. Nestáhnou se do Lybie, ale přijdou do Evropy, a bude to se to odehrávat ve zcela jiných dimenzích, než jsme zažili dosud. Nesmíme se ale zase nechat překvapit.

Existuje pouze evropské řešení této otázky, žádný národní stát nemůže tento problém řešit sám. Izolace za národními hranicemi malých států je možná dočasným řešením, ale pouze řešením zdánlivým. Musí nám být jasné, že Evropa bude za 20 let vypadat jinak. Pokud si chceme uchovat naši evropskou kulturu, musíme proto vypracovat společná řešení. Ta musí být aplikována v sociálním státě stejně jako v protekcionalistické politice oproti Africe. Je přitom třeba jasně rozlišovat mezi uprchlíky a těmi, kteří migrují za prací. Tady musí národní státy překonat svůj egoismus a ve smyslu jednotné bezpečnostní politiky vzdát se své blokády ve prospěch celoevropské ochrany hranic.

Bezpečnostní politika je přitom vše zahrnujícím pojmem, který nemůžeme chápat pouze ve vojenské rovině. Patří sem např. i zahraniční politika. K bezpečnostní politice však nepatří dnes velice rozšířené tendence zesílit dozor nad občany a upírat jim jejich práva na svobodu. Pomysleme např. na poslední návrhy omezit vlastnictví nožů, které zazněly ve Velké Británii. Takové poručníkování si slušní lidé nezasloužili. Oni všichni se asi naučili od svých rodičů stejným základním pravidlům, jakým jsem se od svých rodičů naučil i já: „*Messer, Gabel, Scher und Licht sind für kleine Kinder nicht*“ (pozn. překladatele: „Nůž, vidlička, nůžky a oheň nejsou pro malé děti“). Tato pravidla všichni známe. Jsou to naskrz rozumná pravidla, která si musíme osvojit, a nepotřebujeme proto v tomto aspektu určitě žádnou státní regulaci.

Konkrétním aspektem evropské bezpečnostní politiky je politika rozšíření. Každá evropská země má právo spoluúčasti na evropském sjednocení, a tím také právo se pokusit o svůj vstup do Evropské unie. Musí však přitom splňovat určitá kritéria.

Tím však nechci tvrdit, že Evropa a Evropská unie znamenají totéž. Evropa je bezpochyby rozsáhlejší než dnešní Evropská unie. Žádný rozumný člověk nepopírá, že Ukrajina, Kosovo nebo Makedonie jsou evropskými zeměmi, i když dnes ještě nepatří do EU.

Mluvíme-li však o Evropské unii, pak by tato unie měla být opravdu evropskou - měla by tedy zahrnovat celou Evropu. Proto je nutné otevřít všem evropským zemím, které dnes ještě nepatří k Evropské unii, perspektivu přístupu.

„Čím více posuneme hranice svobodné zóny na východ, tím bezpečnější bude její střed.“ Někteří z Vás si ještě vzpomenou na tuto větu mého otce, která pro něj znamenala odůvodnění rozšíření EU po pádu železné opony. Tato věta platí dnes stejně jako tenkrát, pokud pomyslíme na východní část Evropy a tím také na Ukrajinu. Ukrajinci již svou „Revoluci důstojnosti“ jasně ukázali, že optují pro Evropskou unii. Viktor Janukovyč původně proklamoval a slíbil tuto evropskou cestu, a poté se vydal směrem k Rusku, a Ukrajinci proti tomu povstali. Opce pro Evropu je pro Ukrajince motivací k provedení reform. Vědí, že tyto reformy nedělají pro EU, ale pro sebe samé. Ukrajina se v současné době nachází v takovém stadiu „sousedské“ politiky, které zatím vstup do EU vylučuje - své vztahy k sousedům si teprve ujasňují. Proto musí být naším cílem, tuto „sousedskou politiku“ vůči Ukrajině zlepšit tak, aby se stala konkrétní politikou rozšíření EU.

Z rakouského hlediska je velmi snadné mluvit o těchto zemích, protože jsme jim zeměpisně velice blízko. Vezmeme-li vzdálenost ke švýcarské hranici a vydáme-li se stejně daleko jiným směrem, ocitneme se na Ukrajině. Pokud znovu změním směr, ocitneme se v jihovýchodní Evropě. V žargonu EU jsou tyto země souhrnně označovány trochu zvláštním pojmem „Západní Balkán“. Milá paní ministryně zahraničí, rozumíme si jistě v tom, že se zde jedná o jihovýchodní Evropu!

Těchto šest zemí: Albánie, Bosna-Hercegovina, Kosovo, Makedonie, Černá Hora a Srbsko jsou - jak nám ukáže pohled na mapu - něčím jako bílou skvrnou, obklopenou EU. V roce 2003 byla těmto zemím přislíbena možnost vstupu, aby pak bylo toto téma odloženo na neurčito. To vytvořilo vakuum, do kterého vnikly jiné mocenské síly. Všichni znáte příběhy o bohatých saudských wahabitech, kteří v těchto oblastech nefinancují pouze výstavbu mešit, ale vykupují v Bosně-Hercegovině celé vesnice. Bosenští muslimové nejsou tímto vměšováním, nekompatibilním s islámem existujícím v této zemi, příliš nadšeni. Možná jste slyšeli, jak před pár dny ministerský předseda Kosova Ramuš Haradinaj prohlásil, že pod Skanderbegem už jednou Albánci Turky porazili. To byla jeho rétorická reakce na přímé turecké ovlivňování škol v jeho zemi. Určitě si také vzpomínáte na atentát (Bohu díky nezdařený), který ruská tajná služba připravovala během volebního boje v Černé Hoře.

Všechny tři uvedené případy - a bylo by jich ještě mnohem více - mají přímé dopady na bezpečnostní situaci Rakouska a EU. Politika je dynamickým procesem, svět se mění, a pokud nebude jednat Evropa, proniknou do této prázdnoty jiné síly.

Zde se objevuje námitka, že rozšíření EU je příliš drahé, že to něco stojí. To je velmi omezený pohled na věc, který nezohledňuje její podstatné aspekty. Podíváme-li se pouze na ekonomickou stránku a na náklady, musíme přitom uvážit, jaké jsou náklady vyplývající ze zóny nestability - pokud pomyslíme jen na tři výše uvedené příklady. Čím vyšší jsou demokratické a státoprávní standardy, tím lépe pro Evropu, o to atraktivnější bude investovat do dané oblasti a vytvořit tam tak blahobyt. I politikové zemí jihovýchodní Evropy vědí, že nedělají reformy pro EU, ale pro své vlastní země.

Nejsem ostatně velkým příznivcem přerozdělování. Strukturální pomoc je dobrá, správná a důležitá, abychom pomohli slabým zemím postavit se na nohy. Není však cílem vytvořit oblasti, které by byly subvencovány trvale. To se nejeví smysluplné ani na úrovni členských států, ani na úrovni Evropské unie.

Kdo zná jihovýchodní Evropu, ten ví, že v této oblasti - a teď mluvím s jistou rodinnou hrdoostí

na naši historii - velmi silně sází na Rakousko a rakouské předsednictví Rady. To platí také pro Ukrajinu, i když by dnešní Rakousko zde mohlo ještě více přispět ke zlepšení své pověsti.

Tyto všechny výzvy bude třeba zvládnout v situaci, kdy uvnitř EU existuje nepřehlédnutelná krize. Její příčiny mají více vrstev, a já bych zde chtěl vyzvednout zejména dva aspekty.

Evropské sjednocení začalo po Druhé světové válce v západní části kontinentu se šesti relativně homogenními zeměmi. Nejdůležitější byla tenkrát spolupráce obou dřívějších rivalů, Německa a Francie, což brzy vedlo ke vzniku tzv. německo-francouzského motoru sjednocení. Je jasné, že by nemohla existovat evropská spolupráce, pokud by nespolečně pracovali oba velcí soupeři z válek minulého století. Pak bylo možné se snadno se domluvit na sjednocení i s ostatními zeměmi. Tato koncepce fungovala dál i po prvních rozšířeních, narazila však na své přirozené meze nejpozději při rozšiřování EU po pádu železné opony.

Tím nejsou míněny pouze rozdílné představy obou zemí (Německa a Francie) o řešení některých důležitých otázek. Celek o více než 20 členech už není možno řídit metodami, vhodnými pro šest členů. Všechny pokusy o znovuoživení německo-francouzské osy jsou předem odsouzeny ke ztroskotání. Došlo by zde pouze k mobilizaci opozičních sil. Tato osa také byla totiž příliš zakotvena v myšlení mocenských hegemonů.

Místo toho bychom měli znovu naplnit životem pojem střední Evropy. Znaky tohoto kulturního prostoru jsou patrné dodnes. Střední Evropa je klíčem k tomu, jak řešit dosud přežívající problém rozdělení Evropy na východ a západ, které v některých hlavách ještě straší jako důsledek bývalé železné opony. Střední Evropa nepředstavuje koncepci národního státu, je naopak založena na regionech, je založena na říšské myšlence, která však nemá nic společného s impériem, ale reprezentuje nadnárodní uspořádání.

Druhý aspekt souvisí s tím, že se vlastní a původní myšlenka Evropy zdánlivě ztratila v četných programech regulace našeho spoluzití státními zásahy. V roce 1918 zanikl jeden evropský řád. Musíme si tedy položit otázku, co

tento evropský řád vlastně vytvořilo. Jak mohlo dojít k tomu, že právě relativně malá Evropa mohla dosáhnout takové důležitosti? Úrodnou půdou, nerostným bohatstvím nebo statečnými vojáky přece disponovaly i jiné kontinenty.

Pozorujeme-li kořeny tohoto úspěšného historického vývoje, nalezneme základy, které v podstatě spočívaly na dvou hlavních opěrných pilířích - na právním státě a na svobodě. K tomu přistoupily ještě další prvky, především význam rodiny jakožto zárodečné buňky společnosti, která byla státem pouze podporována, nikoliv však regulována. Na tomto základě spočívaly další opěrné body - soukromé vlastnictví a osobní ručení v případě neúspěchu, ale také i dosažené úspěchy, a soukromé podnikání, které musí sázet na inovace, aby úspěchu dosáhlo. Kombinace podnikavého ducha, inovačních sil, vlastní zodpovědnosti a právního státu jsou základním kamenem blahobytu. Není také náhodou, že se tyto principy mohly vyvinout v kultuře, která je zcela jednoznačně křesťanská. Pohled na politickou a hospodářskou mapu nám ukáže, že tyto základní pilíře - právní stát a svoboda - vytvořily předpoklady i pro vzestup ostatních zemí. Spojené státy mají kulturní pozadí, které má své kořeny v Evropě. Asie přebírala po Druhé světové válce postupně mnohé prvky těchto kulturních předpokladů. V jiných oblastech však právní stát, právní jistoty a tím také ochrana soukromého vlastnictví úplně chyběly. To jsou ty oblasti světa, které jsou nejvíce problematické.

Zdůraznění role práva je proto tak důležité, protože se právě v Evropě ozývá stále znovu volání po primátu politiky. Politika by údajně měla řídit vše. Čím více to však činí, tím hlubší je její konflikt s právem, protože pak již nevládnou státoprávní zásady, jen mocenské poměry. Tento konflikt pak dlouhodobě poškozují Evropu. Politika přece nemůže regulovat všechno.

Rakouský nositel Nobelovy ceny za ekonomii Friedrich August von Hayek prosazoval ve svých studiích rozlišování mezi inkluzivními a exkluzivními státy. Nadnárodní říše počínaje Alexanderem Velikým až po Habsburskou monarchii byly příklady inkluzivních států. Byly tolerantnější, poskytovaly více svobody, protože nebyly založeny na vymezení.

Exkluzivní státy oproti tomu stavěly na jasně

vymezených skupinách. Myšlenka národního státu je toho klasickým příkladem. Zde je kmenová kultura z doby, která ještě neznala státy, povýšena na úroveň státu. Následkem této exkluzivní koncepce je vznik sociálního státu, jehož politika činí občany - a to s pomocí jejich vlastních peněz - na tomto státním útvaru závislými.

Tato koncepce již ztroskotala - posledním důkazem toho byla uprchlická krize, starším důkazem pak zadlužení státu, které zasáhne ještě naše vnuky.

Největším problémem vnímání Evropské unie je to, že jak jednotlivými stranami, tak i mnoha občany je nazírána pohledem exkluzivního státu. Tato koncepce je však odsouzena k zániku. Evropské sjednocení může fungovat pouze tehdy, když překonáme myšlenku národního státu ve smyslu inkluzivního státu, nebo když začneme přemýšlet ve smyslu nadnárodního řádu - říšské ideje.

Degradace EU na pouhou spolupráci mezi státy nebo dokonce její návrat zpět do Evropy národních států se v současné situaci nejeví být rozumnou alternativou. To je třeba říci tomu stále přibývajícimu množství lidí, kteří s pokrčením ramenou míní, že by to vlastně nebyla taková škoda, kdyby se EU rozpadla. O čem už tito lidé, krčící rameny, dále neuvažují, je otázka, co přijde pak? Je pouze iluzí věřit, že potom budeme zase žít v národních státech, jako tomu bylo v šedesátých letech. Svět se od té doby velice změnil. Evropu bychom pak mohli srovnat spíše s Německem v Napoleonově době. Byly zde malé státy, spokojené samy se sebou, až přišel Bismarck a krví a železem vytvořil Německou říši. To ale neprospělo ani Německu, ani Evropě. Následky jsou známé.

V dnešní době by ale Bismarckovo místo nezaujal německý kancléř, ale spíše ruský prezident Vladimír Putin. Kromě evropských vazalských států - mezi kterými by snad ještě Německo mohlo reprezentovat určitou moc - by pak z Evropy nezůstalo vůbec nic. To bychom si měli uvědomit, i když úplně právem kritizujeme dnešní stav evropské politiky.

Ten, kdo pozoruje Evropu zvenčí, a nezabředne do každodenních agresivních stranických půtek, uvidí, že tato EU má velmi moderní instituce.

Centralismus a byrokracie přece nejsou vynálezy EU. Ty si již vytvořily členské státy samy. Když srovnám evropskou byrokracii s byrokraciami národních států, musím dospět k poznatku, že byrokracie EU je transparentnější. Ale to ještě neznamená, že musíme souhlasit se vším, co přijde z Evropského parlamentu a Evropské komise.

Strukturální problém spočívá v Radě, která podle svého složení logicky myslí v dimenzích národního státu.

Co by Evropský parlament potřeboval, je druhá komora. Je logické, že Evropská unie má instituci, která zastupuje členské státy, podobně jako je tomu u nás (pozn.: v Rakousku) ve Spolkové radě. Druhá komora by ale v ideálním případě jednala nezávisle na aktuálních politických událostech, a působila by tak proti ad hoc zákonodárství.

Vážené dámy a pánové, když skleneme oblouk mezi roky 1918 a 2018, pak jasně uvidíme, kde jsou záchytné body, které nám umožní poučit se z historického vývoje a z dějin jako takových. Žijeme dnes v Evropské unii, která má, přirozeně, své chyby a slabiny. Při všech těchto chybách a slabinách však může sloužit v mnoha

aspektech jako příklad. Musí však být stále znovu vylepšována, jako např. reformou Rady a vytvořením druhé komory. Slovy Giuseppe Thomase di Lampedusa z jeho klasického díla „Il Gattopardo“: „Musí se něco změnit, aby vše zůstalo tak, jak to je!“

Musí nám být jasné, že potřebujeme sjednocenou Evropu, abychom zvládli takové výzvy, jako je řešení bezpečnostní situace nebo migrační krize.

Evropa musí dostat potřebné kompetence tam, kde tyto kompetence - např. v zahraniční nebo bezpečnostní politice - slouží k podpoření její suverenity. Zároveň však musí být posílena suverenita jejích občanů, dovolující jim dále rozvíjet svou osobní svobodu a svou zodpovědnost. Paternalistický sociální stát není koncepcí pro budoucnost. Pokud se soustředíme na to, abychom z Evropy udělali inkluzivní, subsidiární stát pro všechny Evropany, může pak Evropa na jevišti světové politiky získat ten význam, který jí náleží. Pokud učiníme z Evropské unie zónu svobody, bezpečnosti a práva, budou se moci naši budoucí vnuci ohlédnout zpět na rok 2018 a říci: Tenkrát začali s tím, aby Evropa byla fit pro budoucnost.

Sté výročí konce první světové války, bilancující pohled na evropské dějiny 20. století a úvahy nad otázkami současné Evropy se staly tématem i pro Karla Habsbursko-Lotrinského (1961), rakouského arcivévodu a hlavu Domu Rakouského, legitimního pokračovatele jeho dynastické tradice. Jeho děd, poslední císař a král Karel I. Rakouský (1887-1922), jehož vláda ve středoevropské monarchii a tedy i na trůně českého království skončila roku 1918, v roce 2004 prohlášený světcem katolické církve, byl se svými mírovými iniciativami, sociálními reformami a projekty federálního uspořádání podunajské monarchie osobností krajně nepohodlnou jak Československé republice, tak totalitám, které pak tuto zemi až do roku 1989 ovládaly. Osobností nám stejně neznámou měl zůstat i císařův prvorozený syn a korunní princ Dr. Otto Habsburský (1912-2011), otec arcivévody Karla. Západní Evropou byl vnímán jako demokratický politik a později, jako poslanec evropského parlamentu, se rozhodně se zasazoval o návrat evropských zemí žalářovaných za železnou oponou zpět do svobodné Evropy.

Bohužel i dnes, čtvrt století po pádu komunistické totality, o těchto osobnostech našich dějin, posledních reprezentantech tradic českého království, rodem spojených s Přemyslovci i Lucemburky, víme žalostně málo. Zájem lidí, kteří si uvědomují, že naše dějiny nezačaly na podzim 1918, je však o to intenzivnější. Chtějí znát pravdivý výklad vlastních dějin a také informace, jak dnes žije rod Habsbursko-Lotrinský, který k nám šest století přináležel, co dělají a jaké názory mají jeho představitelé, naši současníci. Všem zájemcům tedy přinášíme rozhovor s Karlem Habsbursko-Lotrinským tak, jak jej ve výročním roce 2018 poskytl časopisu Panevropské unie, a také jeho výroční řeč, jak ji přednesl ve Vídni, v hlavním městě své vlasti, která samozřejmě stojí v centru jeho pozornosti: jak ale čtenář rychle sezná, úvahy arcivévody Karla směřují především k Evropě a zvláště ke střední Evropě, k níž také naše země vždy patřila a patří. Bližší a ještě osobnější setkání s arcivévodou Karlem Habsbursko-Lotrinským zprostředkuje také krátký film, který zájemcům nabízíme ke shlédnutí v české verzi.

Připraveno ve spolupráci:

PANEUROPA Rakousko

Řád sv. Jiří, evropský řád Domu Habsbursko-Lotrinského

Modlitební liga císaře Karla, Česká republika

Středoevropská inspirace

